

Дослідження взаємозв'язку надходжень від функціонування особистих господарств з іншими доходами та витратами населення / Шматковська Т. О. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 2 (81). – С. 102-105.

УДК 631.115.1

**ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ НАДХОДЖЕНЬ ВІД
ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСОБИСТИХ ГОСПОДАРСТВ З ІНШИМИ
ДОХОДАМИ ТА ВИТРАТАМИ НАСЕЛЕННЯ**

Research of the cooperation of approaches from personal economies with other
people's incomes and consumptions

Анотація. В статті аналізується сучасний стан окремих елементів доходів та витрат населення України. Досліджується взаємозв'язок доходів від функціонування особистих господарств з іншими доходами та витратами населення на регіональному рівні. Надано оцінку динаміки реальних (дефлятованих) доходів від функціонування особистих селянських господарств у Волинській області.

Summary. The present-day level of incomes and expenses of ukrainians is being analyzed in the article. The paper deals with the cooperation of gains from personal economies with other people's incomes and consumptions on the regional level. The dynamics of realistic incomes from personal peasant economies in Volin region is also covered in detail.

ВСТУП

За реалій економічних умов сьогодення особисті форми господарювання стали домінантами приватного господарського сектору сільської місцевості та зайняли лідируючі позиції по виробництву сільськогосподарської продукції. Одну із визначних ролей в основі стрімкого зростання кількості особистих господарств (ОГ), на нашу думку, відіграє висока мотивація їх власників, адже діяльність цих форм господарювання забезпечує вигідний симбіоз функцій господаря і працівника. Нині особисті селянські господарства, що лише в 2003 році із прийняттям Закону України „Про особисте селянське господарство” № 742-IV від 15.05.03р., тобто законодавчим закріпленням засад їх

функціонування, перейшли із сфери неформальних до сфери формальних інститутів, фактично, формують продовольчу безпеку країни.

Таким чином, необхідно констатувати, що в нинішніх умовах господарювання гарантом та основою матеріального добробуту середньостатистичного селянина виступає саме особисте господарство, яке втратило свою підсобну роль.

Теоретико-прикладні засади функціонування та розвитку особистих господарств населення розглянуто в наукових доробках О. Бугуцького, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, П. Саблука, О. Чайнова [10], Л. Шепотько, В. Юрчишина тощо. Нами здійснено спробу дослідити недостатньо вивчені аспекти особливостей соціальних умов функціонування особистих селянських господарств.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Метою публікації є дослідження взаємозалежності та взаємозв'язку величини грошових та негрошових надходжень, що отримані в результаті функціонування особистих господарств, з іншими елементами доходів та витрат населення в регіональному розрізі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Насамперед необхідно зауважити, що рівень доходів та відповідна йому структура споживання є показниками соціального статусу людини, її реального місця в суспільстві [1, с. 91]. Відповідно до розробленої Організацією Об'єднаних Націй і впровадженої у практику системи національних рахунків, що базується на теорії доходів Дж. Хікса, „під доходом розуміється максимальна кількість засобів, які індивід може витратити протягом даного тижня при умові, що капітальна вартість майбутніх поступлень у грошовому виразі залишиться на попередньому рівні” [9, с. 98].

Нажаль інформаційна статистична база щодо доходів та витрат домогосподарств за IV квартал 2006р. не дозволяє провести дослідження взаємозв'язку між розвитком особистих господарств та величиною середньодушових сукупних чи грошових ресурсів сільського населення. Однак,

базуючись на наявних статистичних матеріалах, нами здійснено систему розрахунків щодо дослідження ролі особистих господарств у середньодушових грошових доходах по всій сукупності домогосподарств в розрізі адміністративних регіонів країни за IV квартал 2006р. (таблиці 1,2) [3].

Таблиця 1

Взаємозв'язок величини середньодушових грошових доходів домогосподарств із окремими показниками розвитку ОГ в розрізі адміністративних областей країни, IV квартал 2006р., грн.

Групи областей за середньодушовими грошовими доходами в місяць	Кількість областей у групі, од.	Середньодушовий грошовий дохід	Вартість спожитої продукції, виробленої в ОГ	Грошовий дохід від реалізації продукції з ОГ	Загальна вартість спожитої і реалізованої продукції ОГ	Рівень товарності ОГ, %	Грошові витрати на продовольчі товари	Питома вага продукції ОГ у вартості придбаного продовольства, %
I-ша – 425,0–481,9	2	427,44	62,25	22,47	84,72	26,5	171,56	13,1
II-га – 482,0-538,9	9	519,69	53,83	31,87	85,70	37,2	229,37	13,9
III-тя – 539,0-595,9	9	556,47	34,98	30,02	65,00	46,2	241,98	12,4
IV-та – 596,0-652,9	5	643,59	29,38	22,21	51,59	43,1	282,71	7,9
Разом або в середньому	25	591,97	35,61	23,77	59,38	40,0	261,49	9,1

За результатами дослідження встановлено, що найвищі середньодушові грошові доходи в середньому за місяць по всій сукупності домогосподарств у IV кварталі 2006р. були в Донецькій області (652,72 грн.), а найнижчі – в Волинській - 425,58 грн., що в 1,4 рази (або на 166,39 грн.) менше від середніх по країні. Вартість спожитої продукції, що вироблена в особистих господарствах в середньому за місяць з розрахунку на одну особу коливалась в межах від 9,48 грн. в Автономній Республіці Крим до 76,82 грн. в Закарпатській області, при середньому по країні значенні - 35,61 грн. Причому Волинська область поступається за цим показником Закарпатській лише на 4,1 грн. або на

5,3%. Середньодушовий середньомісячний грошовий дохід від продажу продукції особистих господарств варіювався від 7,30 грн. в Донецькій області до 55,40 грн. – у Вінницькій, при середньому по країні значенні – 23,77 грн. (таблиця 1). У Волинській області означений дохід в IV кварталі 2006р. був менший від середнього по країні на 18,3% (або 3,68 грн.), а від максимального значення – в 2,8 рази або 35,31 грн.

Загальна вартість спожитої і реалізованої продукції особистих господарств з розрахунку на одну особу в середньому за місяць варіювалась від 20,37 грн. в Донецькій області до 106,93 грн. – в Вінницькій, а у Волинській області становила 92,81 грн., що на 15,2% (або на 14,12 грн.) менше від максимального значення.

Подальші розрахунки базуються на визначенні рівня товарності особистих господарств шляхом ділення грошового доходу від реалізації виробленої в них продукції на загальну суму доходу від продажу та вартості спожитої з ОГ продукції. Отриманий показник буде дещо заниженим, оскільки дохід від реалізації продукції ОГ розраховується не як грошова виручка, а шляхом визначення різниці між грошовою виручкою та витратами, понесеними на її отримання. Проте, оскільки витрати на виготовлення продукції в ОГ не досить суттєві [5, с. 90], то ними, на нашу думку, можна знехтувати.

Отже, в результаті проведених розрахунків виявлено, що рівень товарності особистих господарств в IV кварталі 2006р. варіюється від 16,8% в Закарпатській області до 71,2% в Автономній Республіці Крим. Причому в цілому по країні він становив 40,0%, а у Волинській області - 21,6%, тобто на 18,4 відсоткових пункти (в. п.) менше від загальнодержавного значення та на 49,6 в. п. (або в 3,3 рази) – від максимального.

Зауважимо, що в IV кварталі 2006р. середньомісячні середньодушові грошові витрати на продовольчі товари в країні становили 261,49 грн., а питома вага продукції ОГ у вартості придбаного продовольства - 9,1%. Причому найсуттєвішими такі витрати були в Дніпропетровській – 299,00 грн., а найнижчими – у Волинській області - 150,49 грн., що в 1,7 рази (або на 111,00

грн.) менше від середнього по країні значення. Максимальна питома вага грошових надходжень від реалізації продукції ОГ у вартості придбаного продовольства в IV кварталі 2006р. простежується в Черкаській (24,0%), а мінімальна – в Донецькій областях (2,5%).

Підсумовуючи зауважимо, що на основі проведеного групування адміністративних областей за середньодушовими середньомісячними грошовими доходами у IV кварталі 2006р., вдалось виділити певні закономірності та встановити тенденції взаємозв'язку між досліджуваними показниками (таблиця 1). Зокрема, встановлена досить тісна взаємозалежність між середньодушовими грошовими доходами та вартістю спожитої з ОГ продукції, а саме: перший показник від I-ої до IV-ої групи зріс з 427,44 грн. до 643,59 грн., тобто в 1,5 рази, а другий – зменшився з 62,25 грн. до 29,38 грн., або в 2,1 рази. Отримані результати свідчать про наявність оберненого взаємозв'язку між означеними показниками. Окрім того, виявлено, що обсяги споживання продукції ОГ скорочуються значно швидшими темпами, ніж відбувається зростання середньодушових грошових доходів.

Наявність прямого взаємозв'язку між грошовими доходами від реалізації продукції ОГ та загальними грошовими доходами в перших двох групах свідчить про значну залежність грошових доходів домогосподарств із середньодушовими середньомісячними доходами в межах 425,0-538,9 грн., від обсягів грошових надходжень від функціонування ОГ, що обумовлена їх високою питоною вагою у загальних грошових надходженнях домогосподарств цих груп. В групах із середньодушовими грошовими доходами понад 539,00 грн. прослідковується обернена залежність між означеними показниками, тобто: домогосподарства, що входять до цих груп, при зростанні грошових доходів готові скорочувати обсяги виробництва та реалізації продукції ОГ, що свідчить про невисоку питому вагу надходжень від функціонування ОГ у їх загальних грошових доходах.

Очевидно, що на рівень товарності ОГ впливає цілий спектр факторів, серед яких найсуттєвішими є: наявність доступних ринків збуту, ціновий рівень

тощо. Окрім того, між рівнем товарності ОГ та середньодушовими грошовими доходами також прослідковується досить істотний прямий взаємозв'язок: із ростом результативної ознаки від I-ої до IV-ої групи, товарність ОГ зросла з 26,5% до 43,1%, тобто на 16,6 в. п.

Результати аналізу проведених розрахунків свідчать, що із ростом середньодушових грошових доходів відбувається ріст середньодушових грошових витрат на продовольчі товари, причому дещо швидшими темпами аніж доходів. Так, за IV квартал 2006р. грошові доходи між I-ою та IV-ою групами відрізнялись на 50,6%, а грошові витрати на продовольство – на 64,8%. Причому взаємозв'язок між середньодушовими грошовими доходами та питомою вагою продукції ОГ у вартості придбаного продовольства носить характер, аналогічний до виділеного нами при аналізі групування середньодушових грошових доходів від реалізації виготовленої в ОГ продукції.

Таблиця 2

Взаємозв'язок величини середньодушових грошових доходів домогосподарств (за виключенням доходів від реалізованої з ОГ продукції) із окремими показниками розвитку ОГ в розрізі адміністративних областей країни, IV квартал 2006р., грн.

Групи областей за середньодушовими грошовими доходами без вартості реалізованої з ОГ продукції, в місяць	Кількість областей у групі, од.	Грошові доходи за виключенням доходів від реалізації продукції ОГ	Вартість складової продукції, що вироблена в ОГ	Грошові витрати на продовольчі товари	Питома вага грошових витрат на продовольчі товари у загальних грошових витратах, %	Сукупні витрати на харчування	Відношення сукупних витрат на харчування до величини грошових доходів (без грошових доходів від ОГ), %
I-ша – 404,0-464,3	4	431,79	56,10	193,66	49,6	259,88	60,2
II-га – 464,4-524,7	12	502,47	46,07	233,11	50,4	288,59	57,4
III-тя – 524,8-585,1	5	551,26	35,30	255,03	52,9	286,27	51,9
IV-та – 585,2-645,5	4	621,79	29,23	287,92	52,6	311,25	50,1
Разом або в середньому	25	568,20	35,61	261,49	51,6	297,78	52,4

Окрім того, результати групування адміністративних областей за середньодушовими середньомісячними грошовими доходами, за виключенням надходжень від реалізації продукції ОГ, та системи показників, що дозволяють оцінити роль ОГ у грошових доходах населення, надають можливість окреслити деякі тенденції та сформулювати окремі висновки (таблиця 2).

Зокрема, аналізуючи відношення сукупних витрат на харчування до величини загальних грошових доходів, за виключенням грошових доходів від реалізації продукції особистих господарств, в розрізі виділених груп, виявлено обернену залежність між ними: з ростом результативної ознаки від I-ої до IV-ої групи на 44,0%, факторна – зменшилась на 20,2%. Варто зауважити, що питома вага сукупних витрат на харчування у грошових доходах (без доходів від ОГ) залишається досить високою, що підтверджує значний рівень напруженості бюджетів домогосподарств щодо забезпечення продуктами харчування. Зокрема, у Вінницькій області в IV кварталі 2006р. питома вага таких витрат була максимальною - 68,4%, а у Донецькій – мінімальною - 46,2%. В середньому по країні даний показник складав 51,6%, для порівняння - середня американська сім'я витрачає на продукти харчування до 11% свого грошового бюджету [8]. Окрім того, досить низький нинішній рівень грошових доходів підтверджує чітка динаміка зростання від нижчої до вищої дохідних груп, питомої ваги грошових витрат на продовольчі товари у величині загальних грошових витрат населення (таблиця 2). Викладене підтверджує наявність неприпустимо низької питомої ваги населення, яке доцільно відносити до прошарку із середніми доходами. Так, приналежність до середнього класу можна визначити, скориставшись законом Енгеля [2, с. 45] згідно якого: частка витрат на продовольчі товари у представників середньої соціально-економічної групи суспільства по мірі зростання доходів повинна знижуватись.

Підсумовуючи зазначимо, що загалом за результатами групування адміністративних регіонів країни в розрізі середньодушових грошових доходів населення (за виключенням грошових доходів від функціонування ОГ)

виділено закономірності, що аналогічні до виявлених за результатами попередньо проведеного групування адміністративних регіонів України в розрізі середньодушових середньомісячних грошових доходів населення (таблиця 1).

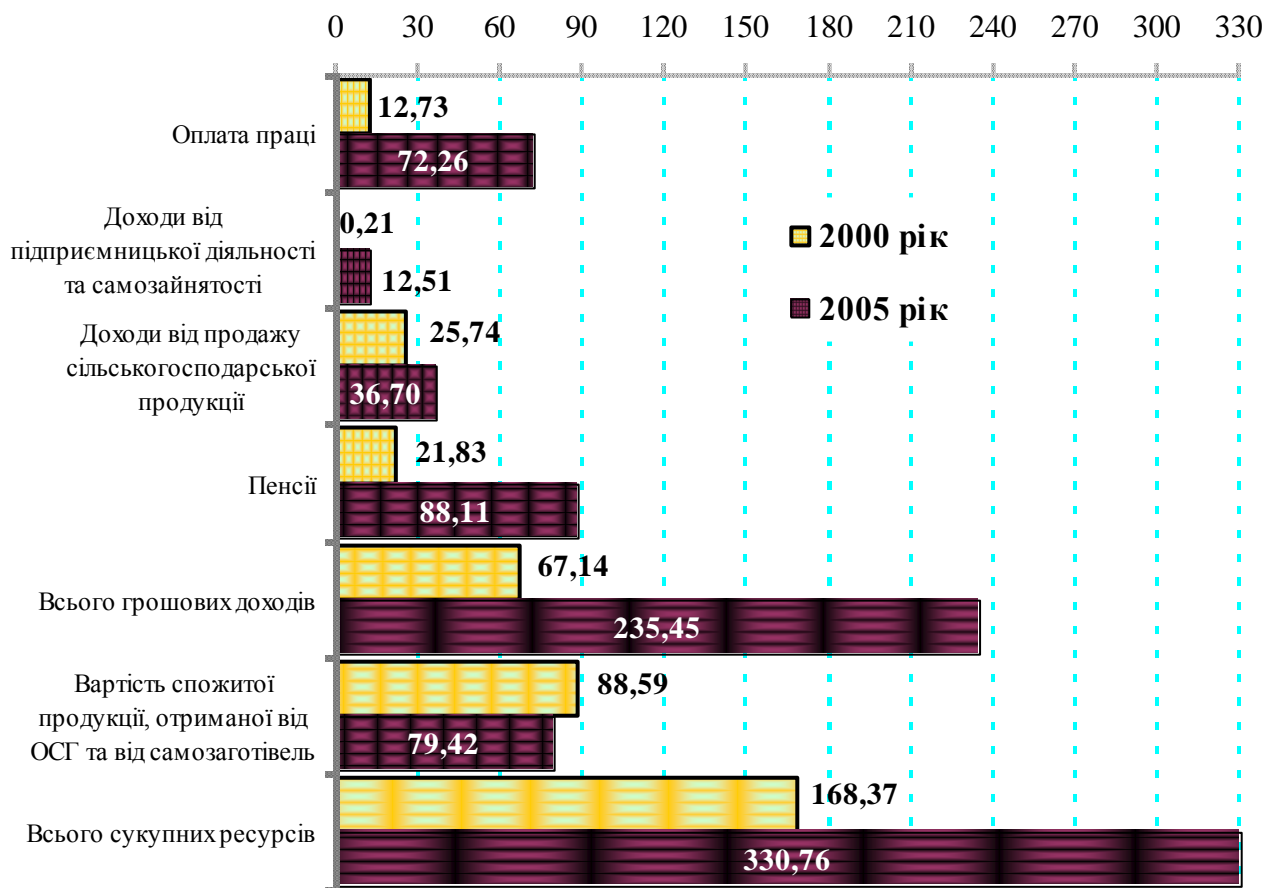

Рис. 1. Окремі елементи реальних грошових доходів і сукупних ресурсів сільських домогосподарств Волинської області (в середньому за місяць з розрахунку на одну особу) за 2000-2005рр., грн.

З метою більш реальної та адекватної оцінки рівня і динаміки грошових доходів та сукупних ресурсів сільського населення, у одному із досліджуваних регіонів проведено їх дефлятацію. Для цього використано величину індексу інфляції у Волинській області, зокрема його властивість мати ланцюговий характер, що дозволяє в результаті множення річних індексів за певний період отримати його інтегровану величину [7, с. 57]. Аналіз проведених розрахунків свідчить, що в реальному обчисленні темпи зростання надходжень значно

нижчі від номінальних. Зокрема, впродовж 2000-2005рр дефлятовані грошові доходи в сільських домогосподарствах Волинської області з розрахунку на одну особу зросли в 3,5 рази, або в середньому за місяць на 168,31 грн., а сукупні ресурси – в 2,0 рази або в середньому за місяць - на 162,39 грн. (рис. 1) [4]. Загалом середньодушові дефлятовані сукупні ресурси сільських домогосподарств Волинської області, незважаючи на, порівняно із міськими, нижчі темпи зростання у досліджуваному періоді, в 2005р. перевищують міські на 28,2% або на 72,66 грн. в місяць. Причому інтегрований індекс інфляції у Волинській області за означений період становив 136,7% [6].

Розрахунки реальної величини грошових і сукупних надходжень свідчать про значно нижче їх зростання в сільських домогосподарствах у порівнянні із міськими, що надає підстави стверджувати про більшу міру впливу результатів економічного піднесення саме на доходи міського населення.

Зростання дефлятованих грошових доходів населення зумовило певні зміни в розвитку особистих господарств. Протягом 2000-2005рр. реальні доходи від продажу сільськогосподарської продукції в сільських домогосподарствах Волинської області з розрахунку на одну особу зросли в 1,4 рази, тобто на 10,96 грн. в місяць і складали в середньому 36,70 грн. на місяць. Разом з тим, дефлятована вартість спожитої з ОГ продукції за досліджуваний період зменшилась на 10,4%, тобто в середньому на 9,17 грн. в місяць і складала у середньому 79,42 грн. в місяць.

ВИСНОВКИ

На нашу думку, означені трансформації величини надходжень від функціонування ОГ зумовлені покращенням платоспроможності сільського населення, що спричинило підвищення рівня ринкової орієнтованості та відповідно зростання товарності ОГ при зменшенні обсягів споживання самостійно вирощеної сільськогосподарської продукції. Вважаємо, що це пояснюється інтенсифікацією виробничої та збутової діяльності товарних господарств сільського населення, зокрема тих, які розміщені в приміській зоні, що зумовлено зростанням цін на сільськогосподарську продукцію, а особливо

суттєво – на продукцію тваринного походження. Натуральні ж господарства, особливо у віддалених селах, скорочують обсяги власного виробництва. Вважаємо, що сукупність вказаних причинно-наслідкових чинників зумовила зростання товарності ОГ у Волинській області, як і в цілому по країні.

Разом з тим, проведені розрахунки дозволили встановити досить суттєву взаємозалежність між середньодушовими середньомісячними доходами від ведення особистого господарства та системою досліджуваних елементів доходів та витрат в регіональному розрізі по всій сукупності домогосподарств за IV квартал 2006р.

Узагальнюючи результати дослідження, зауважимо, що особисті селянські господарства, як одна із найвагоміших груп сільських товаровиробників та особлива економічна інституція, забезпечує нині фундаментальну основу соціальної стабільності на селі.

Перспективи подальших досліджень означеної проблематики вбачаються у необхідності обґрунтування та розробки дієвих інтеграційних та кооперативних формувань між особистими селянськими господарствами та іншими сільськогосподарськими товаровиробниками, переробними, заготівельно-збутовими та іншими організаціями, що функціонують в агропромисловій сфері. Адже в разі виділення державної фінансової підтримки досить складно знайти господарські одиниці, які б дійсно ефективно розпорядилися такими державними ресурсами. На нашу думку, викладене є одним із вагомих аргументів на користь формування на базі особистих господарств якісно нових організаційно-правових форм господарювання.

Література:

1. Біттер О. А. Рівень життя сільського населення: проблеми і перспективи: Монографія. – Львів: НВФ „Українські технології”, 2005. – 288с.
2. Бондар І. К. Ярошенко Г. В. Бугаєнко Є. О. До питання основних чинників формування середнього класу в Україні // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. - № 4 (35). – С. 42-45.

3. Тут і в подальшому розрахунки проведено за: Витрати і ресурси домогосподарств України у IV кварталі 2006 року (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). Статистичний бюлетень / Відп. за вип. Осипова І. І. – К.: Державний комітет статистики України, 2007. – 166с.

4. Тут і в подальшому розрахунки проведено за: Витрати і ресурси домогосподарств України у 2000, 2005 роках (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). Частина II. Автономна республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь. Волинська область. Статистичний бюлетень / Відп. за вип. Осипова І. І. – К.: Державний комітет статистики України, 2001, 2006.

5. Гарасим П. М., Біттер О. А., Гнатишин Й. П. Сільські домогосподарства: доходи і видатки. – Львів: НВФ „Українські технології”, 2004. – 172с.

6. Індеси споживчих цін у 2000 – 2006 роках. Статистичний збірник / Відп. за випуск Луковська О. А. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2007.

7. Костирко І. Г., Біттер О. А., Петришин Л. П. Платоспроможність населення та ефективність сільського господарства. – Львів: НВФ „Українські технології”, 2007. – 160с.

8. Лукінов І. І., Саблук П. Т., Онищенко О. М. Про стратегію трансформації АПК і забезпечення продовольчої безпеки України // Економіка України. – 2000. - № 9. – С. 62-81.

9. Социальная статистика: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 480с.

10. Чаянов А. В. Организация крестьянского хозяйства // В кн.: Великий незнакомец, 1992. – С. 126-132.